

Libreto k operě *Amalásunta Antonia Caldara* - nový příspěvek k opernímu provozu v Jaroměřicích nad Rokytnou za hraběte J. A. Questenberga

Jana Perutková

Jednou z oper, jež patří do okruhu skladeb prováděných na zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou za hraběte Johanna Adama z Questenbergu, je *Amalásunta* (1726). Jejím autorem je císařský dvorní vicekapelník Antonio Caldara. O spojitosti této opery s jaroměřickým operním provozem nenacházíme zmínky v pracích V. Helferta¹, v historicky zaměřených dílech A. Plichty² ani v žádné jiné české muzikologické literatuře k tomuto tématu. Je tomu tak snad proto, že korespondence tehdejšího jaroměřického hejtmána Stampy s hrabětem Questenbergem z let 1723-28 chybí³. Pro jakékoliv bádání - tedy i muzikologické - je to ztráta velmi citelná, neboť právě korespondence hraběte s jaroměřickými hejtmany je pro nás velmi důležitým pramenem. Za první indicie o provozování Caldarovy *Amalásunty* v Jaroměřicích tak vděčíme italské muzikoložce A. Romagnoli⁴.

Záznamy o dochovaných libretech k této operě jsme získali z různých zdrojů. O existenci libreta uloženého v Benátkách a ve Vídni nás informuje C. Sartori⁵. Dle informací z pracovního elektronického katalogu zámeckých knihoven, které spravuje Národní muzeum v Praze, je další výtisk uložen v knihovně zámku Nové Hrady v jižních Čechách, kde se nachází řada libret jaroměřické proveniencí⁶. Libreta z Nových Hradů uvádí v dodatku ke své druhé jaroměřické práci V. Helfert⁷. Pravděpodobný důvod, proč text k *Amalásuntě* do své práce nezahrnul, uvedeme níže.

Výše uvedený výčet ovšem ještě není kompletní. Na sklonku roku 2004 se nám podařilo objevit dosud neznámý exemplář libreta k *Amalásuntě*, který je uložen v brněnské Moravské zemské knihovně. Záznam o existenci tohoto libreta v Brně nenajdeme v žádné literatuře, nenalézá se ani v soupisu starých tisků⁸. Důvodem pro to je pravděpodobně fakt, že v době, kdy byly staré tisky do soupisu zpracovávány, libreto opery v Moravské zemské knihovně (tehdy Univerzitní knihovně) nebylo. Dle informací tamních pracovníků se totiž tehdy nacházelo v knihovním oddělení pedagogické fakulty v Brně. Teprve pomocí elektronického katalogu knihovny jsme libreto identifikovali.

Libreto k operě *Amalásunta* je v Moravské zemské knihovně v Brně uloženo pod signaturou STPK-I-0033.081, přívazek 10⁹. Je součástí svazku, který obsahuje 11 přívazků (jedná se o libreta oper a intermezz z let 1726 - 1755), *Amalásunta* tvoří desátý přívazek. Svazek má formát 90 x 150 mm. Přívazky jsou svázané nití, v tuhých papírových červeno-zeleno-žlutých deskách. Libreto má 36 listů, text obsahuje 71 číslovaných stran. Papír je dosti hrubý, inkoust má černou barvu, tisk je dobře čitelný.

¹ V. Helfert: *Hudební barok na českých zámcích. Jaroměřice za hraběte Jana Adama z Questenberku*. Praha 1916. *Hudba na jaroměřickém zámku*. František Míča 1696 - 1745. Praha 1924

² A. Plichta (ed.): *O životě a umění. Listy z jaroměřické kroniky 1700 - 1752*, Jaroměřice n. Rokytnou 1974. Týž: *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí II*. Jaroměřice n. R. 1994

³ Plichta: op. cit., 1974, s. 174

⁴ Romagnoli, Angela. *Caldara Antonio*. In: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, Personenteil sv. 3. Metzler: Bärenreiter, 1999, s. 1668.

⁵ Sartori, C.: *I libretti italiani a stampa dalle origini al 1800*, 7 sv., Bertola a Locatelli Musica, Cuneo 1990-4, číslo 982; signatura vídeňského exempláře A-Wn, 448665 – A. Alt Mag

⁶ Cz-Nové Hrady 1432, stará signatura: 9035. J. F. 5. r. m.

⁷ *Hudba na jaroměřickém zámku*. František Míča 1696 - 1745. Praha 1924

⁸ V. Dokoupil, V. Telec: *Hudební staré tisky ve fondech univerzitní knihovny v Brně*. Brno, 1975

⁹ o libreto též píše J. Kalandrová ve své bakalářské práci: Libreta oper provozovaných v Jaroměřicích nad Rokytnou za hraběte Jana Adama z Questenbergu, kterou napsala v rámci mého semináře „Hudba období baroka a klasicismu“ a již obhájila v červnu 2005

Titulní strana libreta má následující znění:

AMALASUNTA. / DRAMMA / PER / MUSICA / Fatto produrre / Per divertimento autunnale / Da un Cavaliere / Dilettante di Musica / Sopra il / TEATRO / Del suo Castello / Nel Marchionato di Moravia. / Da i suoi Musici / L'Anno M DCC XXVI. / La Poesia del Sig. Nicodemo Blinoni. / La Musica del Sig. Antonio Caldara, / Vice-Maestro di Cappella di S. M. C., e C. / VIENNA d'AUSTRIA, / Appresso Andrea Heyinger, Stampatore / di questa Università.

(*AMALASUNTA. Hudební drama nechané provozovat při podzimních zábavách šlechticem, milovníkem hudby, v divadle jeho zámku v markrabství moravském jeho hudebníky v roce 1726. Poesie je od Nicodema Blinonih. Hudba je od Antonia Caldary, vicekapelníka Jeho Císařského a Katolického Veličenstva. Videň v Rakousku, vytištěno u Andrey Heyingera, tiskaře zdejší university.¹⁰⁾*

Titulní list nám přináší řadu obvyklých informací. Není snad ani třeba konstatovat, že pojem „Dilettante di Musica“ znamenal v 18. století šlechtice, který se věnoval hudbě jako svému koníčku, jehož znalosti či hráčské schopnosti však mohly být na úrovni profesionála. Neobyčejně zajímavá je ale skutečnost, že titulní strana neobsahuje - na rozdíl od všech ostatních jaroměřických libret - jméno hraběte z Questenbergu a nejsou zde přímo uvedeny ani Jaroměřice. Proč zde není Questenberg jmenovitě uveden? Nemohla být opera určena jinému šlechtickému mecenáši působícímu v markrabství moravském? Stěží, neboť kardinál Schrattenbach začal provozovat operní produkce podle posledních výzkumů až v r. 1727¹¹ a hrabě Rottal až počátkem 30. let 18. století. Navíc z uvedených šlechticů se pouze na Questenberga hodí ono označení „Dilettante di Musica“. Z titulní strany libreta také vyplývá zřejmý důvod, proč Helfert neuvádí Amalasantu v seznamu jaroměřických libret z knihovny v Nových Hradech. Píše zde totiž, že se opírá o informace novohradského knihovníka, který ovšem na libretu k Amalasantě nenašel Questenbergovo jméno a tudíž na ně Helferta pravděpodobně ani neupozornil.

Zajímavý je rovněž fakt, že libreto bylo vytištěno v universitní tiskárně. Jména příslušníků rodiny Heyingerů - Andrese a Johanna Ignaze - se v pramenech vyskytují hojně po celou první polovinu 18. století v souvislosti s celou řadou tisků, například příležitostných kázání či smuteční řeči při úmrtí Karla VI. Nemáme ovšem doklady, že by jejich podnik ve větší míře produkoval libreta - ta byla především specialitou dvorního tiskaře van Ghelena. Z jaroměřických libret zde ale bylo vytištěno ještě jedno, a to ke Caldarově opeře *Amor non ha legge* z roku 1728, jejíž souvislost s Jaroměřicemi je neobyčejně pozoruhodná a které bude věnována samostatná studie.

Jako autor textu k opeře Amalasunta je na libretu uveden Nicodemo Blinoni. Ten je poněkud záhadnou postavou, tím spíše, že jeho jméno nelze nalézt v žádném jiném prameni než v libretech a na titulních listech partitur oper prováděných v Jaroměřicích. Identifikace tohoto libretisty tak není ještě dořešena, neznáme jeho životní data ap. Jeho jméno nacházíme v souvislosti s jaroměřickým operním provozem hned několikrát.

Nicodemo Blinoni je jako autor uveden na německé verzi dochovaného libreta k Míčově opeře *L'origine di Jaromeritz* z roku 1730¹². Dále napsal text k opeře Ignazia Contiho *L'elezione d'Antiogo in rè della Siria* z roku 1732¹³. K tomu přistupují libreta ke dvěma Caldarovým operám,

¹⁰ autorem překladů z italského jazyka v celé studii je Ondřej Macek.

¹¹ viz studie J. Spáčilové: *Opera v biskupských rezidencích v Kroměříži a Vyškově. Olomoucký biskup Schrattenbach a hudba vrcholného baroka V.*, in *Opus Musicum* 5/2005, v tisku

¹² libreto s titulem „Der Ursprung. Des im Marggraththurb Mähren in Znaimber Creyß ligenden Hochgräflich-Questenbergischen Städtlein Jaromeritz“ se nachází v MZM, sign. Ch.Bibl.V.G.7, př. 15

¹³ libreto je uloženo v knihovně zámku Nové Hradky, sign. 9033

kteřé dosud nebyly v souvislosti s jaroměřickým operním provozem prozkoumány. Jedná se o námi pojednávanou operu *Amalasunta* z roku 1726 a výše zmíněné dílo *Amor non ha legge*¹⁴.

Vedle libret nacházíme jméno Blinoni také na hudebninách. Plným jménem je Nicodemo Blinoni jmenován jako autor textu zmíněné Míčovy opery na titulním listě její partitury uložené ve Vídni v Österreichische Nationalbibliothek¹⁵. Na titulním listě opisu další Míčovy skladby, gratulační serenaty *Bellezza e Decoro* z roku 1729, je uveden jako autor textu Domenico Blinoni¹⁶. Podobnost jmen Nicodemo a Domenico Blinoni vedla Vladimíra Helferta k tomu, že tyto dvě osoby ztotožnil¹⁷.

Na autografní partituře ke Caldarově Amalasantě, která se nachází v Archivu Gesellschaft der Musikfreunde ve Vídni¹⁸, však jako libretista není uveden Nicodemo Blinoni. Na titulním listě najdeme následující informaci: „La Poesia è del Sig. Francesco Antonio Bonlini, nobile veneto“. Jméno libretisty je napsáno nejprve jako Bolini, poté přeškrtnuto a opraveno na Bonlini¹⁹.

Jméno Bonlini se objevuje v jaroměřických pramenech několikrát, především v r. 1730, když je podrobně popisován vznik intermezz k opeře *O původu Jaroměřic*. Jejich autorem byl právě dotyčný Bonlini. Intermezzy k opeře *O původu Jaroměřic* však Bonliniho práce pro hraběte Questenberga neskončily²⁰. Partitura Amalasanty nám přibližuje Bonliniho jako urozeného Benátčana. Nemůže být Bonlini a Blinoni jedna a táž osoba? Více o identifikaci tohoto jaroměřického libretisty najdeme ve studii J. Spáčilové²¹.

Autor hudby k Amalasantě Antonio Caldara byl velmi významnou postavou vrcholného baroka u vídeňského dvora císaře Karla VI. Jeho hudbě je ze strany interpretů v poslední době věnována stále větší a soustavnější pozornost. Hudební věda na tomto poli bohužel značně zaostává. A tak doposud chybí jeho reprezentativní monografie i tematický katalog²², který by byl nesmírně potřebný nejen pro rakouské, ale i pro naše badatele. Kromě prací W. Pritscharda a U. Kirkendale²³ je proto nejspolehlivějším vodítkem heslo v nejnovějším vydání encyklopedie MGG, jehož autorkou je již výše zmíněná A. Romagnoli.

Spolupráce Antonia Caldary s hrabětem Johannem Adamem z Questenbergu je zajímavým a dosud zdaleka neuspokojivě zpracovaným tématem. V. Helfert učinil Caldaru hlavním úhelným kamenem při pohledu na kompoziční tvorbu Františka Václava Míči. Zdá se ovšem, že Questenberg s Caldarou úzce spolupracoval pouze v určitém časově omezeném úseku. Na základě nám známých pramenů se zatím jeví, že právě *Amalasunta* mohla být prvním plodem jejich spolupráce²⁴. Je velmi zajímavé, že tomu tak bylo právě v r. 1726. Z tohoto roku totiž pochází

¹⁴ zajímavé je, že i toto libreto bylo vytištěno u Heyingera. Dochované exempláře se nacházejí v knihovnách zámků Mnichovo Hradiště, sign. A 287 a Klášterec nad Ohří, sign. 3241 (podle katalogu libret ve správě Národního muzea v Praze). Německá verze libreta *Die Liebe hat kein Besitz* je uložena v městském archivu v Badenu u Vídni (Sartori 14267).

¹⁵ L'Origine di Jaromeriz in Moravia, partitura A-Wn, sign. 17.952

¹⁶ Partitura je uložena v Archivu der Gesellschaft der Musikfreunde, A-Wgm, sign. III-27737.

¹⁷ Helfert 1716, s. 260.

¹⁸ sign. IV 16015

¹⁹ Bonliniho jakožto libretistu uvádí celá řada slovníků staršího data; pouze výběrově uvádím např.: Eitner, R.: *Biographisch-Bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten der christlichen Zeitrechnung bis zur Mitte des neunzehnten Jahrhunderts*. Leipzig 1900 - 1904, Bd. 2, s. 277; vydání MGG z r. 1952, Bd. 2, s. 646, (autor hesla B. Paumgartner) ad.

²⁰ z října a prosince 1730 máme další doklady o tvorbě nového původního textu, jímž měla být opera *Lucullus* - in: Helfert: *Hudební barok na českých zámcích. Jaroměřice za hraběte Jana Adama z Questenberku*. Praha 1916, s. 303

²¹ Libretista prvních jaroměřických oper – Blinoni nebo Bonlini? In: *Opus musicum*, v tisku

²² jediný katalog Caldarových skladeb byl zveřejněn v rámci rukopisné disertace Felixe von Krause *Biographie des K. k. Vicehofkapellmeister Antonio Caldara*, Wien 1894

²³ zejména jsou to práce: U. Kirkendale: *Antonio Caldara: sein Leben und seine venezianische-römischen Oratorien*. Graz, 1966; B.W. Pritchard, ed.: *Antonio Caldara: Essays on his Life and Times*. Aldershot, 1987

²⁴ Caldarova opera *Euristeo* z r. 1724, o které A. Romagnoli píše, že byla hrána v Jaroměřicích, tam nejspíše nezazněla. Romagnoli zde mylně interpretuje poněkud nejasnou informaci U. Kirkendale, kterou uvádí v knize o A. Caldarovi, s. 92

gratulační opera, kterou Caldara napsal pro jinou příslušnici vysoké šlechty, hraběnku Marii Annu Althanovou. Jde o operu *Ghirlanda di fiori*²⁵. Mimo dvůr ostatně komponoval též pro salzburského arcibiskupa hraběte Harracha²⁶.

Co se týče premiéry Amalasunty, nelze přehlédnout, že Köchel²⁷ ji uvádí jako operu premiérovanou ve Vídni, přičemž odkazuje na dobový katalog oper provozovaných u dvora. V tomto prameni, který je i pro nás primární²⁸, ale provedení Amalasunty není zaznamenáno.

Na jaroměřické zámecké scéně poté následovalo uvedení dalších Caldarových oper: *Amor non ha legge* bylo dílo komponované přímo pro Jaroměřice a premiérované v r. 1728. Poté se v Jaroměřicích hrály opery psané Caldarou pro dvůr, jejichž opisy si Questenberg nechal ve Vídni poříditi a vždy s určitým zpožděním dal tato díla uvést v Jaroměřicích. Jednak to byla opera *Mitridate*. Toto dílo zaznělo v Jaroměřicích v lednu 1729 pouhých několik měsíců po dvorské premiéře - ta se konala v listopadu 1728²⁹. Dále se jedná o Caldarovo dílo *Gianguir*, které bylo v Jaroměřicích hráno pod názvem *Il gran Mogol* v r. 1729 a opakováno v letech 1730 a 1733. V r. 1730 byly na jaroměřické divadelní scéně uvedeny Caldarovy opery *Atalo, ossia La verita nell'inganno* a *Imeneo*. *Atalo* byl reprizován ještě o rok později³⁰. Vztah Antonia Caldary a šlechtického „operního nadšence“ Questenberga každopádně bude muset být ve světle pramenů nově objevených v rámci projektu „Italská opera na Moravě v 1. polovině 18. století“ podroben dalšímu, detailnějšímu zkoumání³¹.

Vraťme se však zpět k libretu k Caldarově Amalasuntě. Po titulní straně následují dvě strany obsahující *argomento*:

ARGOMENTO: Dopo la morte di Atanarico Rè de' Goti suo Figlio, e Terzo Rè d'Italia, sposossi Amalasunta à Teodato Principe per ragon del sangue il più prossimo alla Corona, essendo Figlio di Amelfrida sorella chi Teodorico; Conoscendo però Amalasunta la ingorda avarizia, e crudeltà del marito patuì seco, che il Regno fosse da Lei sola governato, ed' egli solamente ne possede il titolo: Riuscendo dopo qualche tempo insoffribile al nuovo Rè tal soggezione, la caccia dal Regno col farla morire affogata in un bagno: sino quì si estende l'Istoria(;) il rimanente è tutta invenzione del Tragico Francese Quinault, del quale non essendo io, che puro traduttore, non ricerco altro compatimento da Lettori, che circa la rozzadello stile, e intorno la languidezza, colla quale saranno espressi alcuni sentimenti, che letti nel natural suo idioma Francese serbano una vigorosa energia per vincere gl' animi, ed' ammolire i cori. La Scena è in Roma.

(Argomento: Po smrti svého syna Atanarica³², krále Gótů a třetího krále Itálie, provdala se Amalasunta za Teodata, knížete pokrevně nejbližší spřízněného s korunou, neboť byl synem Amelfridy, sestry Teodoricovy. Jelikož však Amalasunta znala manželovu nenasytnou chamtivost a ukrutnost, dohodla se s ním, že bude království vládnout sama a on bude mít pouze titul krále. Když se ovšem po nějakém čase takovéto řešení stalo pro nového krále nesnesitelným, zbavil ji vlády a nechal ji uškrtit v lázni. Až potud sahá historie; vše ostatní pochází z pera francouzského dramatika Quinaulta, a protože nejsem více než pouhým jeho překladatelem, nehledám u čtenáře jinou shovívavost než tu, jež by se týkala hrubého stylu a chabého vyjádření některých výrazů,

²⁵ více viz Spáčilová, J.: Gratulační opera pro vranovskou paní. Antonio Caldara: Ghirlanda di Fiori. *Harmonie*, 2005, 7, s. 27

²⁶ v roce 1726 to byla opera L' Etearco a oratoria San Giovanni Nepomoceno a Il Morto redivivo ovvero S. Antonio di Padova.

²⁷ Köchel L.: Johann Josef Fux. Hofcompositor und Hofkapellmeister der Kaiser Leopold I., Josef I. und Karl VI. von 1698 bis 1740. Wien 1872

²⁸ *Catalogo delle composizioni musicali ... di Carlo VI.* sign: A Wn Mus. Hs 2452, folio 57, č. 62

²⁹ www.grovemusic.com, The New Grove Dictionary of Opera

³⁰ údaje o jaroměřických provedeních viz Plichta 1994, s. 436 n.

³¹ více informací o tomto projektu viz studie Perutkové, J.- Spáčilové, J.: Italská opera na Moravě v 1. polovině 18. století - fenomén stále aktuální. In: *Opus musicum*, v tisku

³² historická postava se ve skutečnosti jmenovala Athalarich

keré, jsou-li čteny v přirozeném svém významu francouzském, chovají v sobě mocnou sílu podmanit si ducha a dojmout srdce. Odehrává se v Římě.)

Na tomto argumentu zaujme zmínka o francouzském libretistovi Quinaultovi, který společně s Lullym vytvořil v Paříži v sedmdesátých letech žánr tragédie lyrique. V pátrání po příčině této zmínky jsme zjistili, že Philippe Quinault skutečně v r. 1658 napsal dílo nazvané *Amolasunte* s podtitulem „*tragi-comédie*“. Nebyl ovšem sám, této tematiky si povšimlo hned několik francouzských autorů. Pravděpodobně první se jí inspirovala Madeleine de Scudéry v díle *Les Femmes illustres, ou les harangues héroïques* z roku 1642. Vykresluje Teodata takového, jak jej vidí historie - egoistického, ambiciózního a podlého intrikána, zatímco Amalasantu je trpící obětí. Další verze příběhu pochází právě od Philippa Quinaulta. Zde je sice opět přednost dána princezně, ale postava Teodata je již zjemněna. Oba protagonisté jsou oběťmi vnějších machinací, mnohá úskalí brání jejich lásce - až do rozuzlení, v němž vítězí štěstí a koná se tradiční svatba, zcela dle zásad tehdejšího žánru tragikomedie. Konečně třetí verzi příběhu vytvořil Corneille ve své hře *Theodat*. Zde nabízí nový pohled, v němž se vina přiklonila na stranu Amalasanty, zatímco Theodat byl něžně a dojemným milencem.

V souvislosti s libretem ke Caldarově Amalasantě by mohl být relevantní fakt, že podle Quinaultovy verze vznikl počátkem 18. století text školské hry, jejímž autorem byl Filippo Merelli, člen řádu Řeholních kleriků ze Somasky. Tento řád založený sv. Jeronýmem Emilianim (1486-1537) se věnoval sirotkům a chudým dětem. Jeho členové působili pedagogicky mj. na Collegiu Clementinu v Římě. Merelli pro toto Collegium přeložil do italštiny v rozmezí let 1698 - 1727³³ mnoho her francouzských dramatiků, zvláště pak od Racina a Corneille.

Titulní list tohoto nedatovaného textu vytištěného v Bologni u tiskaře Longhiho má následující znění: „*Amalasantu, tragicomedia di Monsù Quinault, trasportata dall' idioma francese e recitata dai Sig. Cavalieri del Clementino nelle vacanze del Carnevale*“³⁴. Znal Blinoni Merelliho text? Zatím nevíme. Souvislost Merelliho s osobností jaroměřického libretisty Nicodema Blinoniho bude nutno ještě rozkrýt dalším bádáním.

Jak již naznačuje argumento, děj Caldarovy opery čerpá do určité míry z historických událostí, které se odehrály v 6. století za vlády gótské královny Amalasanty. Na Apeninském poloostrově se v těchto dobách vedly boje o území a o italský trůn. Na tomto pozadí se odehrává příběh lásky mezi Amalasantou a Teodatem, která je trnem v oku spiklenců snažících se zmařit jejich sňatek. Stručný obsah opery je tento:

Princ Clodesillo a jeho přítel Oldimiero se spiknou proti Teodatovi, potenciálnímu králi a manželovi Amalasanty. Clodesillo touží vládnout, Oldimiero zase miluje Clodesillovu sestru Amelfridu, která touží po Teodatovi. Teodato ovšem miluje Amalasantu a ona jej. Tendione, Teodatův otec, upozorňuje Amalasantu na Teodatovu zradu (ta je ovšem důsledkem spiknutí a je pouze domnělá). Teodato prohlašuje svou nevinu, vyzná se Amalasantě z lásky k ní a ona mu uvěří. Poté jí ovšem Amelfrida namluví, že Teodato miluje ji. Amalasantu je zdrcena. Svádí vnitřní boj: velmi Teodata miluje, povinnost jí ale velí jeho údajnou zradu potrestat. Amelfrida za něj prosí a královna ji pověří, aby mu vyřídila, ať hledá záchranu v útěku. Amelfrida se ve vězení vyznává Teodatovi z lásky, kterou však on nesdílí. Společně však odcházejí za královnou. Amalasantu spí. Amelfrida se na ni vrhne s mečem a když se královna vzbudí, namluví jí, že ji chtěl Teodato zabít. Amalasantu jej nechá opět zatknout. V domnění, že je mrtev, poví Amelfrida Amalasantě o své lásce k Teodatovi a chystá se zabít. Zabráni jí v tom Oldimiero, který sám žádá smrt. Vtom se objeví Tendione s Teodatem a podávají královně vysvětlení celé situace. Teodato bude s Amalasantou vládnout, Oldimiero pojme za manželku Amelfridu.

Námět o královně Amalasantě nepatřil v období baroka mezi ty nejfrekventovanější, nepovšiml si jej např. Pietro Metastasio, nejvýznamnější libretista žánru opera seria. Existuje tedy pouze několik zhudebnění. V r. 1681 napsal operu *Amalasantu in Italia* parmský varhaník a

³³ <http://www.somaschi.tuttopmi.it/ACM/CRSautores.html>

³⁴ www.bardi-stampelibri.com

skladatel Giovanni Battista Policci (1665–84). Autorem libreta byl Alessandro Guidi. Daniel Purcell (cca 1664 - 1717), bratr slavného Henryho, napsal v roce 1696 operu *Amalasant, Queen of the Goths* na libreto J. Hughese. Další zhudebnění pochází z pera německého skladatele Johanna Huga von Wilderera (1671 - 1724). Operu *Amalasunta* napsal pravděpodobně na Pallaviciniho libreto v r. 1713. Vzhledem ke Questenbergovi je pro nás nejzajímavější zhudebnění tohoto tématu Fortunatem Chellerim (1686–90 -1757). Tento italský skladatel, jenž našel později uplatnění v Německu, napsal dílo *Amalasunta, regina di Goti* na libreto G. Gabrieliho. Opera měla premiéru 26. prosince 1718 v Benátkách a byla hrána společně s intermezem *Il marito giocatore* G. M. Orlandiniho. Právě z Benátek přicházely hraběti Questenbergovi opisy některých oper. Jeho kontakty v tomto směru se mohly datovat již od jeho kavalírské cesty po Evropě, kdy Benátky navštívil v průběhu r. 1699 hned dvakrát. Pro úplnost uveďme, že poslední pokus o libreto na námět o královně Amalasantě v 18. století pochází z pera Carla Goldoniho. Jeho *Amalasunta* z rodu opery seria napsaná v letech 1732-33 však propadla již při prvním soukromém čtení v kruhu operních umělců a nebyla tedy zhudebněna.

Vraťme se ale zpět k námi zkoumanému libretu ke Caldarově Amalasantě. Na jeho třetí straně jsou uvedeny osoby vystupující v opeře. Konkrétní obsazení se jmény jaroměřických účinkujících zde však bohužel - na rozdíl např. od libreta ke Caldarovu dílu *Amor non ha legge* či pozdější Vinciho opeře *Semiramide riconosciuta* - nenacházíme:

ATTORI. Amalasunta. Regina de' Goti. Tendione. Reggente degli stati di Amalasunta. Teodato. Suo Figlio. Ama[e]lfrida. Sorella di Clodesillo³⁵. Clodesillo. Principe del sangue de' Rè Goti. Oldimiero. Principe amico di Clodesillo.

(**AKTÉŘI: Amalasunta. Královna gótská. Tendione. Amalasantin správce státních záležitostí.**

Teodato. Jeho syn. Ama[e]lfrida. Sestra Clodesillova. Clodesillo. Královský kníže z krve gótských králů. Oldimiero. Knížecí přítel Clodesillov.)

Dále jsou zde uvedeny skupiny komparsistů:

COMPARSE. Guardie, e Paggi con Amalasunta. Guardie con Tendione. Paggi con Amelfrida.

(**KOMPARS: Stráže a pážata Amalasantina. Stráže Tendionovy. Pážata Amelfridina**)

Čtvrtá strana je věnována výčtu scénických proměn a baletních scén:

MUTAZIONI. / Anticamera con Gabinetto. Sala Reale. Giardino Reale, al quale si scende da un gran loggia corrispondente à gli appartamenti di Amalasunta. Galleria. Prigione. Appartamenti Reali di Amalasunta co' sedili da riposare. Atrio Reale circondato di loggie sostenute da un magnifico ordine di colonnati, ed' in mezzo una grande statua rappresentante la Fortuna.

dělicí čára

BALLI. / NEL PRIMO ATTO. / Ballo di Giardinieri, e Giardiniere. / NEL SECONDO ATTO. / Ballo di Soldati Goti. / NEL TERZO ATTO. / Ballo di Eroi Romani.

(**PROMĚNY: Předsálí s kabinetem. Královský sál. Královská zahrada, do které se schází z velké lodžie vedoucí k Amalasantiným komnatám. Galerie. Žalář. Královské komnaty Amalasantiny s křesly k odpočinku. Atrium královského paláce obklopené lodžiami nesenými velkolepým sloupořadím s velkou sochou představující Štěstěnu uprostřed.**

BALETY: V PRVNÍM AKTU. Balet zahradníků a zahradnic. VE DRUHÉM AKTU. Balet gótských vojáků. VE TŘETÍM AKTU. Balet římských hrdinů.)

³⁵ zde se vyskytuje tisková chyba, která ovšem v dobové praxi nebyla ničím mimořádným: místo *Amelfrida* je zde uvedeno *Amalfrida*; tato chyba se objeví i později

Proměny scén jsou pak vypsané přímo v textu libreta. Odtud se dovídáme, že rozvržení proměn je následující: v prvním aktu jsou dvě proměny (**předsálí s kabinetem, královský sál**). Druhý akt obsahuje taktéž dvě proměny (**královská zahrada a galerie**). Je zde však ještě další proměna, která není avizována na počátku libreta - **komnata s obrazy gótských králů** (*Stanza de' Ritirati de Rè Gotti*). Ve třetím aktu jsou proměny tři (**žalář, královské komnaty Amalasuntiny a atrium královského paláce s velkou sochou Štěstěny**).

Z těchto informací a též z režijních a scénických poznámek se dozvídáme mnohé o tom, jak vypadalo jaroměřické zámecké divadlo v druhé polovině 20. let. Pokud se týče výpravy, běžný dobový úzus byl zpravidla 3 scénické výměny scény během jednání. V Amalasuntě je schéma výměn v jednotlivých jednáních 2-3-3, čímž se velmi blíží dobovému průměru. Zaměříme se nyní na režijní a scénické poznámky, které jsou důležité zejména z hlediska dobové provozovací praxe.

Pokud se týče scény, nejvíce nás zaujme instrukce, která se objevuje na konci první scény prvního dějství: **otevrou se dveře kabinetu, odkud vchází Teodato** (Si apre la porta del Gabinetto, onde esce Teodato). Tato poznámka pro nás má velký význam, protože dveře nejsou v barokních scénách příliš frekventované. Bude zajímavé z tohoto hlediska prozkoumat i další jaroměřická libreta. Z výše uvedené scénické poznámky i z výčtu proměn plyne, že jaroměřické divadlo, které bylo otevřeno v r. 1722, bylo již v r. 1726 vybaveno na dobré úrovni.

Další pozoruhodnou skutečností je fakt, že se v libretu nápadně často vyskytují režijní poznámky. Oproti běžným libretům té doby se nacházejí v počtu budícím dojem, že jde o záležitost didaktického charakteru. To je patrně dáno jednak tím, že jaroměřičtí zpěváci (a zřejmě také část publika) neuměli příliš italsky, což dokumentují na mnoha místech dobové prameny citované Helfertem i Plichtou. Jednak se lze domnívat, že přinejmenším někteří jaroměřičtí účinkující se zřejmě teprve učili, jak se mají na jevišti chovat. Po celou dobu se v libretu vyskytují instrukce, ke které postavě kdo mluví nebo že postava mluví stranou (à parte) sama pro sebe, aby nebyla slyšena. Všechny tyto do značné míry typizované poznámky se vyskytují v řadě dobových libret, jejich četnost v pojednávaném libretu je však skutečně mimořádná. Jako příklad budiž uvedeny alespoň některé pokyny tohoto typu:

- **zatímco Teodato čte, dělá obdivné posunky a zůstane jako u vytržení** (Nec leggere fà cenni d'ammirazione, restando come estatico) - 1. dějství, 11. scéna
- **Clodesillo jde naproti Tendionovi** (Clodesillo và incontro à Tendione) a na konci další scény **odchází s Oldimierem** (parte con Oldimiero) - 3. dějství, 3. a 4. scéna
- **Teodato chce vzbudit Amalasuntu, ale Amelfrida ho zastaví** (Teodato volendo svegliare Amalasunta viene trattenuto da Amelfrida); vzápětí **Amelfrida vezme Teodatovi meč a vrhne se na královnu, ale on ji zastaví** (Amelfrida toglie la spada Teodato e si aventa contra la regina, mà eglì la ferma) - 3. dějství, 7. scéna
- **Tendione padá na kolena s Teodatem** (S'inginocchia con Teodato) před královnou, která Teodata vyzývá, aby vstal, a **pokyne také Tendionovi** (Fa cenno anche à Tendione) - závěrečná scéna 3. dějství

Jako didaktickou můžeme chápat i scénickou poznámku z 6. scény 1. dějství, která se svou popisností vymyká dobovému průměru - Teodato se rozhodne napsat dopis, **stráže přinášejí židli s psacím stolem** (le Guardie portano sedia con Tavolino per scrivere).

Libreto k Caldarově opeře **Amalasunta** obsahuje řadu dobových typizovaných scén, jako např. scénu s dopisy, s mečem, s dýkou, spánek hlavní hrdinky, falešné zprávy apod. Typický pro barokní libreto je též svár lásky a povinnosti. Opera je postavena na obvyklém počtu šesti postav představujících dvě milenecké dvojice a dva další mužské představitele.

Caldarovo zhudebnění libreta o královně Amalasuntě otvírá řadu pozoruhodných problémů. Autograf obsahuje množství škrťů, přeškrábek a vložených árií. Těmto a dalším skutečnostem bude věnována samostatná studie.